

СЕКЦІЯ 3 ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК (371+37.064) (410)

ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІМ'Ї, ШКОЛИ І ГРОМАДИ У ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Бобошко В.І., аспірант
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Стаття присвячена висвітленню особливостей інтеграції сім'ї, школи і громади у державній політиці Великої Британії та їхньої участі в управлінні шкільною освітою. Простежено історичний розвиток становлення цієї участі, розглянуто основні форми її реалізації, традиції взаємодії батьків, учителів, представників громадських організацій та місцевих органів управління та представлено їхні сутнісні характеристики для адекватного використання у національній системі виховання.

Ключові слова: Велика Британія, батьки, вчителі, місцеві органи управління, громадськість, взаємодія.

Статья посвящена рассмотрению особенностей интеграции семьи, школы и общества в государственной политике Великобритании и их участия в управлении школьным образованием. Прослежено историческое развитие становления этого участия, рассмотрены основные формы ее реализации, традиции взаимодействия родителей, учителей, представителей общественных организаций и местных органов управления и представлены их существенные характеристики для адекватного использования в национальной системе воспитания.

Ключевые слова: Великобритания, родители, учителя, местные органы управления, общественность, взаимодействие.

Boboshko V.I. QUESTIONS OF INTELLIGENCE OF FAMILY EXPECTIVE POTENTIAL, SCHOOLS AND PUBLIC IN THE GREAT BRITAIN GOVERNMENT POLICY

The article deals with the illumination of experience of Great Britain in organized the participating of parents, teachers and public in management of school education. Genesis of becoming of this participation is traced, the basic forms of its realization are considered. It is found out, that most full the marked participation will be realized by creation school-boards, paternal and teaching associations that operate on a national and local level.

Key words: Great Britain, parents, teachers, local organs of management, public, cooperation.

Постановка проблеми. Відкритість українського суспільства, розширення діапазону його спілкування з іншими народами, орієнтація на входження в європейський і світовий простір створюють сприятливі можливості для збагачення національної системи виховання кращими здобутками світової культури. Вивчення та аналіз переваг і недоліків як вітчизняної, так і зарубіжних систем освіти і виховання стає сьогодні нормою наукової взаємодії між країнами і відповідає вимогам їх взаємозбагачення. Школа, сім'я і місцеве співтовариство виступають для дитини першими і основними моделями соціального світу. У розвитку інтеграції виховного потенціалу сім'ї, школи і громади чільне місце належить теорії освіти сучасної Великої Британії.

Однак у вітчизняній педагогічній теорії і практиці відсутній достатній досвід з поєднання зусиль сім'ї, школи і громади у фор-

муванні та розвитку дитини. З огляду на це актуалізується необхідність звернення до зарубіжного досвіду, зокрема Великої Британії, де виховання дитини, обмежене лише рамками сім'ї, замінюється більш досконалою схемою, в основу якої покладається інтеграція зусиль сім'ї, школи і місцевої громади. Вивчення особливостей інтеграції виховного потенціалу цих соціальних інститутів у Великій Британії дасть змогу одержати більш цілісне уявлення про його сутнісні характеристики для адекватного використання у національній системі виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед британських науковців, які досліджують проблеми взаємодії батьків, учителів і громади, слід назвати J. Epstein, T. Parsons, Donald R. Winkler, які переконані у тому, що чим краще вчитель знає про життя дитини поза школою, тим краще

він розуміє її потреби, може більш успішно організувати освітній процес, скоординувати зусилля сім'ї, школи та громади у вихованні зростаючої особистості. Адже ланцюжок «педагог – учні» завжди має ще одну ланку – «батьки». Тому без співробітництва з батьками школа ніколи не стане для учнів школою радості, завжди залишатиметься чужою [6; 9; 12].

Серед українських дослідників, які звертаються до вивчення особливостей сімейного виховання у Великій Британії, слід назвати О. Демченко (історико-педагогічний аналіз теорії і практики сімейного виховання у Великій Британії) [14], С. Червонецьку (виховання у сім'ї моральних якостей дітей молодшого шкільного віку засобами природи у Великій Британії) [16] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення особливостей інтеграції сім'ї, школи і громади у державній політиці Великої Британії та їхньої участі в управлінні шкільною освітою

Виклад основного матеріалу. Британське суспільство стурбоване множинними проблемами, пов'язаними з сім'єю, яка традиційно вважається початковою ланкою у вихованні дітей. Зміна традиційної структури сім'ї (відсутність старшого покоління), зниження виховного потенціалу сім'ї, розширення масштабів бездоглядності дітей, нестабільність, високий рівень розлучень, зростання числа сімей з одним батьком, збільшення кількості сімей з матір'ю-підлітком, бідність, і пов'язана з нею погана підготовка дітей у школі, наркоманія і алкоголізм – ось неповний перелік проблем, для вирішення яких необхідно інтегрувати всі державні і громадські сили.

Теорія та практика сімейного виховання у Великій Британії вперше стала об'єктом глибокого конструктивно-критичного аналізу у кінці XIX – на початку XX століття. Значний успіх цієї держави в економічному, соціальному й духовному житті змусив тодішніх педагогів, психологів різних країн звернутися до аналізу основних чинників такого прогресу і виділити серед них як найважливіший – відповідно організовану систему виховання [14]. Дослідники стверджують, що для британців сім'я є основою виховання та навчання підростаючого покоління. Незмінним кредо народної педагогіки є добрі подружні стосунки, взаємна любов і повага, що створюють найсприятливіші умови для виховання.

Британська сім'я є уособленням суспільства, яке її перманентно породжує, підтримує і відчуває на собі її адекватний зворотний вплив. Цей взаємовплив забезпечує громадську стабільність, певну цілісність і

тотожність поглядів на облаштування життя, систему цінностей, ідеали і прагнення. Виділені елементи буття зберігаються і передаються із покоління у покоління через традиції, звичаї, культурні досягнення, які надзвичайно шануються британцями. Особливе значення у сімейному вихованні британці приділяють формуванню у молодій генерації людських якостей, побудованих на високих морально-етичних і духовних ідеалах [16].

У Великій Британії керівним органом управління освітою на національному рівні є Міністерство освіти. Його очолює міністр освіти, який призначається її Величністю Королевою Великобританії. Міністерство освіти є відповідальним за упровадження національної політики у галузі освіти, здійснює керівництво діяльністю наявних освітніх установ країни. Місцеві органи управління освітою підзвітні Міністерству освіти й виконують покладені Міністерством повноваження. Головним завданням управління освітою на місцевому рівні є реалізація національної освітньої політики з урахуванням регіональних особливостей. Значну роль у здійсненні управлінських функцій у країні відіграють органи локальної влади.

Вивчення історії системи освіти у Великій Британії показує, що у ній завжди переважали два традиційних напрями – гарна загальноосвітня підготовка у граматичних та інших типах елітарних шкіл, які мають академічний нахил, і слабка загальноосвітня підготовка зі значними перевагами професійного напрямку у масових школах.

У 1902 році у Сполученому Королівстві було прийнято Закон про освіту («Закон Белфура»), відповідно до якого було анульовано шкільні комітети та замість них впроваджено у педагогічну систему місцеві органи управління освітою. Нові місцеві органи управління освітою взяли під контроль навчальний план церковних шкіл і надавали їм фінансову підтримку. Завдяки їхній діяльності були запроваджені перший та другий шаблі навчання у британських школах. Акт про освіту 1902 року поклав початок створення національної системи загальної середньої освіти і організації педагогічного процесу у школах Великої Британії на підставі єдиних вимог [3].

Міністерство освіти почало запроваджувати сучасні підходи до організації педагогічного процесу, а саме: згідно з нормативними документами 1905 року вчителі мали організувати педагогічний процес таким чином, щоб підготувати учнів до гідного життя громадянина своєї країни, а також до самостійної життєдіяльності та раціонального використання вільного часу; вчителі

зобов'язані адаптувати навчальний план до потреб учнів; відповідно до Закону про освіту 1907 року було поставлено завдання вдосконалити якість початкової освіти, а також надати стипендію обдарованим учням для навчання у середній школі; з 1910 року було започатковано систему навчання учнів у початковій школі до 11-річного віку; у 1917 році було створено Екзаменаційну раду середніх шкіл Великої Британії, яка контролювала процес отримання сертифікату учнями після закінчення навчання у середній школі [1, с. 8].

Суттєві модернізаційні зміни, які стосувалися англійської школи, у тому числі, й розширення її взаємодії з батьками та громадськістю, були закладені Законом про освіту 1944 р. [4]. «Закон Батлера», який майже цілком змінив законодавчу базу організації педагогічного процесу у британських школах і перерозподілив відповідальність за управлінням функціонування національної системи освіти між центральним урядом, який розробляє шкільну загальнонаціональну політику у цій царині, місцевими органами управління освітою, які розробляють і втілюють регіональну освітню політику та школами, дирекція яких керує шкільним педагогічним процесом і розпоряджається ресурсами, які надходять з центральних та місцевих бюджетів. Цим Законом визначено необхідність підтримки і розвитку інституту менеджерів або членів шкільних рад; встановлено склад таких рад для різних типів шкіл, порядок їх функціонування, визначено роль місцевої влади в організації шкільних рад; пропорційне співвідношення представництва місцевих органів управління у складі шкільних рад.

Закон про освіту 1944 року проголосив, що місцеві органи управління освітою мали контролювати виконання національної освітньої політики у графствах та окремих школах, зокрема призначали вчителів та платили їм зарплатню, а також розподіляти ресурси поміж школами, включаючи видатки на оплату праці вчителів, шкільні будівлі, засоби навчання [15].

Закон про освіту 1944 року спричинив значні зміни в організації педагогічного процесу у британських школах. Директори шкіл отримали змогу самостійно контролювати виконання навчального плану та розподіляти ресурсне забезпечення шкіл. Вчителі також отримали значно більше свободи у реалізації педагогічного процесу, зокрема це стосувалося структурування навчального матеріалу, добору підручників, навчальних засобів тощо.

Хоча наприкінці 1940 – початку 1950 років значно збільшується кількість асоціацій

батьків і вчителів, не існувало центрального органу, який міг би скоординувати їхню діяльність. Водночас спостерігається об'єднання окремих асоціацій у Національний Координаційний центр, представники різних регіонів створюють єдиний орган управління Державну федерацію батьків і педагогів.

У 60-х роках ХХ століття місцеві органи управління освітою Великої Британії вирішили змінити шкільну систему з двоступеневої (початкова та середня) на триступеневу (початкова, середня (проміжна) та вища школи) [7, с. 5].

Подальший розвиток співробітництва сім'ї і школи у Великій Британії пов'язано з доповіддю «Діти і початкова школа» (1967 р.) [10, с. 551], в якому набули висвітлення різні типи взаємодії вчителів з батьками (асоціації вчителів і батьків, зустрічі батьків з учителями, інформація для батьків, відвідування вчителями сімей учнів), запропоновано програму з координації взаємовідносин сім'ї та початкової школи, яка орієнтувала на дотримання таких положень:

- 1) організація регулярних зустрічей батьків і класних учителів;
- 2) проведення індивідуальних бесід з батьками;
- 3) підготовка школою регулярних письмових звітів про кожну дитину;
- 4) організація позашкільних заходів з метою ефективного використання дозвілля дітей, залучення батьків до більш активної участі у житті школи.

На важливості тісного співробітництва й інформаційного обміну між школою і сім'єю наголошувалося також у доповіді «Початкова школа в Уельсі» [5, с. 26].

Децентралізаційні прояви управління освітою відображено у широкій компетенції місцевих органів щодо розвитку шкільної мережі, укомплектування шкіл педагогічним персоналом, розподілу субсидій, відповідальності за зміст і якість навчання, контролю за навчальними планами і програмами, які впроваджуються у школах. В умовах автономності, шкільна адміністрація та вчителі проявляють високу ініціативність у розробленні навчальних планів і програм, прийнятті ефективних рішень щодо організації навчального процесу. Проте низька якість освіти, яка існує за таких умов, спричинила різку критику децентралізаційних проявів в управлінні освітою. Як наслідок, з кінця 70-х років ХХ ст. стала посилюватися тенденція до централізації управління освітою, зростає роль центральних органів управління освітою у забезпеченні її якості.

Увага до інтеграції сім'ї і школи, запровадження співробітництва батьків і вчителів на демократичних принципах припадає на 70-ті роки ХХ століття. До цього часу батьки виключалися з освітньої політики та практики, а вчителі намагалися стримувати їхнє втручання у діяльність освітньої системи. Поступово деякі місцеві органи управління починають призначати батьків членами шкільних рад; у 1977 році висувається пропозиція про створення на місцевому рівні представницького органу – шкільної ради, в якому батьки виступали рівноправними партнерами.

На початку 80-х років ХХ століття було видано низку урядових документів, які вимагали від місцевих органів управління освітою оприлюднення їх намірів щодо реалізації курикулуму у британських школах.

Завдяки реформаторським заходам 1980 року батьки британських учнів отримали більше можливостей впливати на педагогічний процес і контролювати його якість, все більше залучалися до шкільного адміністрування. Батьки отримали право обирати школу для своїх дітей.

У 1980-ті рр. для послаблення позиції пролейбористських місцевих органів управління і посилення процесу запровадження в їхню діяльність демократичних принципів британський уряд залучає батьків до управління школами шляхом введення їх до шкільних рад.

Центральний уряд вирішив зменшити вплив вчителів на створення навчального плану, а Шкільні Ради, в яких вчителі мали значні повноваження, були анульовані 1984 року. Навчальний план контролювався шкільною екзаменаційною радою, члени якої призначалися державним секретарем, а також Радою зі шкільного курикулуму, яка не була державною структурою. Обов'язок щодо організації педагогічного процесу у школах був розділений між центральним урядом, місцевими органами управління освітою та школами, було рекомендовано активно залучати до цієї справи батьків учнів. Внаслідок цих заходів повноваження місцевих органів управління освітою були послабленими [11, с. 49].

Загальні тенденції демократизації шкільної освіти загалом і педагогічного процесу у закладах шкільної освіти, зокрема, були посилені законодавчим Законом про освіту 1986 року, який містив такі директиви: зобов'язати місцеві органи управління освітою визначати освітню політику; підвищити рівень повноважень батьків в організації педагогічного процесу у школах; призначити адміністративний орган у кожній школі, яка перебуває під юрисдикцією місцевих

органів управління освітою; зобов'язати адміністрацію школи щорічно оприлюднювати звіт про педагогічну діяльність та проводити щорічно батьківські збори; створити у кожній школі раду, до складу якої будуть входити представники місцевих органів управління освітою, а також бізнесових та промислових структур та ін. [2, с. 25].

У 1988 році було видано Закон про освіту, названий «Законом Бейкера», який став одним з найвагоміших законодавчих документів після Закону про освіту 1944 року. Зміни, передбачені цим документом, стосувалися таких питань національної системи освіти, як: національний курикулум; система проведення тестування; нові підходи до вивчення релігії; місцеве управління школами; шкільна адміністрація; освітні стандарти; шкільні гранти; міські технологічні коледжі [2, с. 26].

Унаслідок реформи 1988 року, яка на законодавчому рівні закріплювала порядок формування шкільних рад, визначення їх кількісного та якісного складу, ради набувають вагомий вплив, одержують владні повноваження, поділяючи відповідальність за управління школою з директором і старшими шкільними менеджерами.

Значна увага у «Законі Бейкера» приділена питанню місцевого управління школами. Школи Великої Британії до 1988 року контролювали витрати лише на підручники та наочність. Добір штату педагогічних працівників та шкільні приміщення контролювалися місцевими органами управління освітою. Завдяки законодавчому підкріпленню місцевого управління, школи отримали більше повноважень, зокрема, вони стали контролювати майже весь шкільний бюджет. Директори шкіл перетворилися на менеджерів, які вивчали процедури комплектації кадрів, адміністрування школами тощо. Отже, контроль за шкільним бюджетом перейшов від місцевих органів управління освітою безпосередньо до шкіл.

У 1988 році уряд Великої Британії спеціально виділив кошти на проведення підготовчих курсів для учасників шкільних рад. Як наслідок, кількість місцевих органів, які пропонували відповідну підготовку на різних курсах і ввідних сесіях, збільшилася до 82% від загальної їх кількості. Найбільшого поширення набули короткотермінові курси, які проводилися перед засіданнями шкільних рад, а також курси, які діяли на базі шкіл.

Як бачимо, прагнення удосконалення освіти і підвищення її якості зумовили необхідність реформування системи управління освітою у Великій Британії. Аналіз реформ другої половини ХХ століття дав підстави встановити тенденцію до запровадження

централізаційно-децентралізаційних механізмів управління, які посідають пріоритетні позиції у забезпеченні якості освіти.

Шкільні ради відповідають за формування шкільного бюджету, а також за вироблення політики та визначення провідного напрямку діяльності школи. Усі ці питання вирішуються у процесі консультування з директором і старшими викладачами. До повноважень таких рад належать: затвердження на посадах учителів, вирішення питань щодо заробітної плати, нагляд за виконанням національного навчального плану, підтримка впевненості батьків у тому, що вони обізнані з усіма аспектами роботи школи, виключення учнів за погану поведінку.

Школи підзвітні шкільній раді, яка, у свою чергу, несе відповідальність перед батьками і місцевими органами управління. Ці ради користуються великою автономністю, однак посилення цієї автономності може призводити до посилення влади директора, який часто справляє визначальний вплив на рішення шкільної ради [13, с. 116].

Нормативно-законодавче забезпечення сучасного шкільного педагогічного процесу у Великій Британії передбачає автономну організацію управління у кожній країні, яка входить до складу Сполученого Королівства: Англії, Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. У Англії, Уельсі та Північній Ірландії відповідальність за організацію освітнього процесу у школах несе Державний Секретаріат країни у справах дітей, шкіл та сім'ї, а також Державний Секретаріат у справах запровадження інновацій. У Шотландії така відповідальність лягає на плечі Секретаріату у справах освіти та навчання протягом життя у шотландському Парламенті, а місцеві органи управління освітою забезпечують поточне адміністрування та фінансування державних шкіл. У країнах Сполученого Королівства педагогічний процес у школах організовується і здійснюється під керівництвом місцевих адміністрацій [8].

Висновки. Ґрунтовне опрацювання чинного законодавства Великобританії дало можливість встановити, що у цій країні чітко визначені тенденції зближення сім'ї та школи. Всі учасники виховного процесу,

насамперед батьки, вчителі, громадські організації, громада, усвідомили необхідність тісної взаємної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Board of Education: Reports on children under five years of age in public elementary schools, by Women Inspectors Cd 2726. London: HMSO, 1905.
2. Chitty C. State schools: New Labour and the Conservative legacy. London: Woburn Press, 1999. 275 p.
3. Education Act 1902 [Electronic resource]. URL: <http://www.dg.dial.pipex.com/history/text03.shtml>.
4. Education Act 1944 URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/7-8/31/contents/enacted>.
5. Edwards V. V. At home is school; Parents participation in primary education. London, New-York, 1988.
6. Epstein J. Partnering with families and communities. Educational leadership. Alexandria. 2004. Vol. 61. № 8. P. 12–18.
7. Hargreaves David H. Social Relations in a Secondary School. Florence, KY: Routledge, 1998. 238 p.
8. McLean M. Comparative Perspectives in Curriculum Concepts and Structures. Proceedings of the Soviet-English Symposium on National Curriculum. Moscow, 1991.
9. Parsons T. The Social System. Glencor III, 1957. 314 p.
10. Plowden C. Children and their primary schools Report of the Central Advisory Council for Education (England). London: HMSO, 1967. 560 p.
11. Shipman M. Education as a public service. London: Harper and Row, 1984. P. 49–50.
12. Winkler Donald R. Strengthening Accountability in Public Education. URL: http://www.equip123.net/docs/e2-AcctPublicEd_PolicyBrief.pdf
13. Беспалова О.И. Взаимосвязь педагогических традиций и инноваций в условиях модернизации системы управления школьным образованием в Англии. Вестник ТГПУ. 2009. № 17. С. 114–117.
14. Демченко О. Про співпрацю сім'ї і школи у справі виховання підростаючого покоління у Великій Британії. Наукові записки Тернопільського пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія 3: Педагогіка і психологія. Тернопіль, 1998. № 2. С. 139–141.
15. Постоленко І.С. Реформування шкільної освіти Англії в другій половині ХХ століття. Соціалізація особистості: зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. А.Й. Капської. К.: НПУ, 2006. Т. XXVII. С. 231–232.
16. Червонецька С.С. Духовно-моральне виховання дітей у сім'ї в світлі православних ідеалів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць / Гол. ред.: Г.П. Шевченко. Вип. 3(16). Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. С. 246–254.